

II. ORVOSTÖRTÉNETI HÁLÓZATOK

A MAGYARORSZÁGI ORVOSI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYOS TÁRSASÁGOK KAPCSOLATI HÁLÓJA A REFORMKORBAN

SIMON KATALIN PhD. főlevéltáros, tanácsos
Budapest Főváros Levéltára
E-mail: simonk@bparchiv.hu

DOI 10.23716/TT0.24.2020.04

Absztrakt

A reformkori orvosi és tudományos társaságokról, szaksajtóról számtalan feldolgozás született. Közismert, hogy az 1848 előtti hazai orvostudomány minden tekintetben a német nyelvű rendszerhez igazodott, akár a képzés kereteit (bécsi minta), akár a szaktudományos kérdéseket, vagy épp az ekkor megjelentő új tudományos társaságok felépítését tekintjük. A tanulmány célja ehhez kapcsolódva annak vizsgálata, hogyan jelentkezett ez az igazodás a Budapesti Királyi Orvosegyesület esetében: a nagyobb központok (Bécs, Berlin) mellett hol kerestek kapcsolatokat, s miért. Ugyancsak nem elhanyagolható szempont, hogy az egyesületi tagságok által kialakított, országokon átívelő hálózat milyen szerepet játszott a magyar tudományos körök relevánsabbá válásában nemzetközi szinten. A Budapesti Királyi Orvosegyesület esetében kit és mi alapján választottak tiszteletbeli tagnak, s ez milyen kapcsolati tőkét jelentett a hazai orvosi diskurzus szempontjából, s kiket és hogy nyertek meg levelező tagnak. A kérdés vizsgálata révén a reformkori orvosi tudományos körök, hálózatok szerepe tágabb, közép-európai kontextusba helyezhető.

Kulcsszavak: orvosegyesületek, Bécs, Pest-Buda, orvosdoktorok, orvosok, sebészek, gyógyszerészek, reformkor

Az alábbi tanulmány alapvetően több korábbi munkánk eredményeire támaszkodik, amelyekben részben a reformkorban újonnan alapított orvosi társaságokkal foglalkoztunk, részben az egyesületi élet lehetőségének megteremtésével, mint a professzionalizáció egyik jelentős állomásával.¹

¹ SIMON 2010; SIMON 2013a; SIMON 2018.

Személyes kapcsolat(i hálózat)ok kiépítésének lehetőségei a reformkorban

Ahhoz, hogy egy tudományos társulat az európai vérkeringésbe is jól beágyazott legyen, szükséges, hogy olyan tagok alkossák, akik akár személyes kapcsolódási pontot is jelenthetnek hazánk és a nevesebb külföldi társulatok között. Milyen formában alakulhattak ki ilyen kapcsolatok?

Elsősorban a *képzés* idején, hiszen a peregrináció továbbra is fontos szerepet játszott a tudás megszerzésében. A Pesten beiratkozott hallgatók, valamint a külföldön tanuló magyarországi hallgatók² vizsgálata alapján elmondható, hogy a Habsburg Birodalmon belül alapvetően kelet-nyugati irányú vándorlást lehet megfigyelni, például tipikus jelenségnek számított, hogy egy galíciai születésű hallgató Lembergben (Lviv, ma Львів, Ukrajna) kezdte tanulmányait, majd egy-két év után átjött Pestre, s vagy itt, vagy a birodalom legnívósabbnak számító egyetemén, Bécsben szerzett végül oklevelet. Ez a hazai hallgatóknál is gyakori jelenség, de Pest indulóponttal és Bécs célponttal.³ A kiemelkedően tehetséges magyarok pedig ösztöndíjas helyeket kaphattak Bécsben akár már tanulmányaik alatt, vagy közvetlen azt követően, gondoljunk csak Balassa Jánosra. Maga a Pesti Egyetem II. József korától⁴ birodalomszinten jelentős intézménynek számított, amit a magyarországi és erdélyi diákok mellett a fent említett galíciai, valamint cseh- és morvaországi peregrinusok nagy száma is jelzett. Az egyetem bécsi társához alkalmazkodott mindenben (tanrend, tankönyvek, *conformetur*-elv),⁵ tehát a tudás- és ismeretanyag, amit átadott, elvileg ugyanaz volt, mint Bécsben. Az egyetemi évek alatt kialakított *személyes kapcsolatok*, az új ismeretségekkel járó tanulmányutak, a rendszeres találkozókat, személyes eszmecsereket biztosító új – és nem rövidéletűnek bizonyuló⁶ – egyesületek alapítása mind-mind hozzájárult a reformkor pezsgő szellemi életéhez, s idővel a gyors információáramláshoz is.⁷ Az *írásbeli* kapcsolattartásban a hagyományos levelezés mellett egyre inkább utat tört magának az újságok hasábjain, újonnan alapított szakfolyóiratokban folytatott szakmai diskurzus. (Jelen tanulmányban a tagság összetételét vizsgáljuk, az egyesület által beszerzett külföldi folyóiratokat és könyveket nem.)⁸

² Bécshez ld. SZÖGI 1994.

³ SIMON 2013b 109–148.

⁴ SZÖGI 1994. 14–15.; SIMON 2013b 133–134.

⁵ SIMON 2013b 97.

⁶ KAPRONCZAY – SZEMKEŐ 1979. 141.; KAPRONCZAY 2007. 118–177.; SIMON 2018. 246–247.

⁷ Ld. például a szinte párhuzamosan végzett éternarkóizisos kísérleteket Bécsben és több magyarországi városban 1847 elején. SIMON 2013b 29–30.

⁸ A kérdésről részletesen ld. KAPRONCZAY 2004., újabban RÁCZKEVY 2018.

A Budapesti Királyi Orvosegyesület példája

Mit tudunk a reformkori hazai orvosegyesületek „anyjának” számító Budapesti Királyi Orvosegyesület (továbbiakban röviden BKOE) kapcsolati hálójáról? Nem részletezve az egyesület jól ismert történetét,⁹ az alábbi pontokat emelnénk ki: ahogy az orvosi kar esetében Pesten, az orvosegyesületnél is a Bécshez való alkalmazkodás, a *conformetur* volt az alap: felépítésében, céljaiban a hasonló bécsi egyesületet, a *Gesellschaft der Ärzte in Wient* követte (továbbiakban röviden GÄW). Érdekes különbség, hogy a hivatalosan egyidőben alakult két egyesület közül a bécsiek modern, előremutató jelszavat választottak maguknak, az egységet és haladást (*Einheit und Fortschritt!*) tűzték zászlajukra, ami mellett a magyaroké (*dignitas, valor, perennitas*, azaz becsület/méltóság, érték, állandóság) inkább konzervatív szellemiséget tükröz. Mindkét egyesület alapvetően egyfajta „orvosi továbbképzési fórumként” tekintett magára, s ez működésüket is meghatározta, gondoljunk például mindkét egyesület esetében a saját könyvtár szerepére, az elhangzott előadások publikálásának és idővel a saját folyóirat vagy évkönyv kiadásának igényére.¹⁰

A budapesti egyesület kezdeti éveire alapvetően rányomta bélyegét a konfliktusa az orvosi karral.¹¹ Mivel az egyesület nem annyira érdekvédelmi, hanem inkább ismeretterjesztő, egyfajta továbbképzést biztosító szakmai fórumként határozta meg magát, ezért különösen fontos volt számukra a kapcsolódási pontok keresése Bécsben és külföldön, a bekapcsolódás a nemzetközi vérkeringésbe. Noha Pest-Budán a tagság feltételei szigorúak, sőt, korlátozóak voltak (akár a végzettségi követelményre, akár a létszámkorlátra gondolunk),¹² mégis, az üléseken lehetőség volt egyrészt vendégként részt venni, másrészt a rendes tagok mellett korán létrehozták a levelező- és a tiszteletbeli tagságot.

Hogyan tükröződött Bécs hatása a BKOE felépítésén? Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy 1842-ből rendelkezésünkre áll mind a *Gesellschaft der Ärzte*,¹³ mind pest-budai párja részletes kimutatása a tagságról.¹⁴ A bécsi

⁹ Ld. KORBULY 1938.; KAPRONCZAY – SZEMKEŐ 1979. 141–142.

¹⁰ A GÄW, mint orvosegyesület és szakmai fórum alapításának ötlete már az 1830-as évek elején felmerült, ekkor a kolerajárvány során szerzett ötletek, tapasztalatok megosztásának céljával. *Verhandlungen...* 1842. 33.; *Geschichte der Gesellschaft der Ärzte...* 1938. 1–20.

¹¹ SIMON 2013a 134.

¹² SIMON 2013a 132–137.

¹³ *Verhandlungen...* 1842.

¹⁴ A budapesti kir. orvosegyesület 1842-iki october 14-én tartott ülésének jegyzőkönyve. *Orvosi Tár*, Harmadik Folyamat, Második Kötet, 22. sz. 1842. nov. 27.

és a „budapesti”¹⁵ egyesület felépítése ugyanaz volt: rendes, tiszteletbeli és levelező tagokat különböztettek meg. Míg Bécsben 100 főt vettek fel rendes tagnak, azaz ennyien vehettek részt az egyesület állandó munkálataiban, addig Pesten ez a szám még 1844-ben is „csak” 67 fő volt.¹⁶ Tehát már itt látszott a két város lélekszáma és súlya közötti különbség.¹⁷ Míg Bécsben 33 (belföldi)-, addig Pest-Budán 16 tiszteletbeli tagot választottak meg. A két egyesület közötti különbség igazán a levelező tagok számában mutatkozik meg. Míg a BKOE-nek 130 levelező tagja volt, addig a bécsinek több, mint háromszor annyi: 433 fő! A bécsi levelezők mintegy fele (220) ráadásul a belföldi tagok közé lett számítva, azaz a birodalom határain belülről érkezett (így 22 magyarországi és 6 erdélyi), a maradék 213 viszont a birodalmon túlról, Európa minden részéről. A Bécsi Orvosegyesület — és az egyetem, a második bécsi orvosi iskola — tehát Európa-szinten fajsúlyos, erős szervezetnek számított.

Hogyan kapcsolódott ehhez a bécsi egyesülethez a pest-budai? Az 1842-es kimutatás szerint a 22 magyarországi levelező tag közül 4 bizonyosan (1 valószínűleg)¹⁸ egyúttal a BKOE tagja is volt, 6 fő a pesti orvosi karé, 5 fő pedig mindkettőé, tehát kijelenthető, hogy a levelező tagok majdnem fele a Budapesti Királyi Orvosegyesületben is tevékeny szerepet vállalt, így komoly közvetítő szerepet játszhattak a két szervezet között.

Az 1848-ig a Budapesti Királyi Orvosegyesületben rendes tagságot elnyerő 109 személy ötöde legalább pár évet tanult Bécsben (22 fő), s közülük 13 kizárólag Bécsben végezte tanulmányait.¹⁹ Az egyesületnek 1844-ben 4, 1845-ben 7 bécsi levelező tagja volt.

A *tiszteletbeli tagság* jelentősége — ahogy napjainkban is — nem annyira az egyesület életében történő rendszeres, aktív részvételben állott, inkább az illető nagy hatását ismerték el vele, s hogy példaként tekintenek szakmai munkásságára. A Budapesti Királyi Orvosegyesület választásain jól látszik a világ élvonalába tartozó Bécs hatása, valamint a németajkú központokban zajló tudományos élet figyelemmel kísérése. Így nem véletlen, hogy a második bécsi orvosi iskolából tiszteletbeli tagnak választották Josef SKODÁT

¹⁵ Az egyesület következetesen „Budapesti”-nek nevezte magát, annak ellenére, hogy hivatalosan csak 1873-ban jött létre Budapest Pest-Buda-Óbuda egyesítésével.

¹⁶ *Verhandlungern...* 1842. 109–119.; SIMON 2013a 134.

¹⁷ Rechnitz János 1846-ban 500 000-re becsülte Bécs-, és 90 000-re Pest lélekszámát, azzal a megjegyzéssel, hogy ugyanannyi lakosra Pesten viszont jóval több orvosdoktor jut (Bécsben ekkor mintegy 400-, Pesten 300). RECHNITZ 1846. 307.

¹⁸ Névegyezés miatt nem dönthető el egyértelműen.

¹⁹ SOMKL I.1 jegyzőkönyvei és SALACZ 1938 alapján készített saját adatbázis alapján, ld. még SIMON 2013a. 145–163.

(1805–1881) és Karl von ROKITANSKYT (1804–1878).²⁰ A tiszteletbeli tagságot ugyanakkor egyfajta diplomáciai aktusként is lehet értelmezni. Talán nem véletlen, hogy a BKOE első tiszteletbeli tagja a magyar származású, Pesten és Bécsben tanult, de utóbbi egyetem sebész asszisztenseként, majd az Allgemeines Krankenhausban főseborvosként karriert befutó GÄW-tag, Georg MOJSISOVICS (1799–1860) lett.²¹ A GÄW felé tett nyitás további példája, hogy annak első elnökét — a korábban Beethovent is kezelő — Giovanni MALFATTIT (Johann Baptist Malfatti von Montereio, 1775–1859) is tiszteletbeli tagnak választották.²²

Kiemelnénk továbbá a Bécsben élő, és a GÄW-be is belépő magyarok közvetítő szerepét: Bécsben rendes tag volt például a Josephinum oktatója, és a reformkori magyar orvosi közélet nagy vitákat generáló alakja, TÖLTÉNYI Szaniszló (1795–1852).²³ A Pesten született, de karriert szintén Bécsben befutó sebész és fogorvos CARABELLI György (1787–1842) Bécsben rendes-, a BKOE-ben pedig levelező tag volt korai haláláig.²⁴ Fordított módon, de hasonlóképpen közvetítő szerepet töltek be azok az — aktív — rendes BKOE-tagok, akik a GÄW tevékenységét is figyelemmel kísérték, mégpedig levelező tagként. Közülük kiemelnénk a pesti orvosi karról a BKOE-be belépő SAUER Ignácot (1801–1863), SCHOEPF-MÉREI Ágostot (1804–1858) és BUGÁT Pált (1793–1865).²⁵

Ha a tiszteletbeli tagság az egyesület „ideáinak” összességét jelenti, akkor a levelező tagság összetételéből az adott egyesület „reális” hatókörére következtethetünk, hiszen az előzővel ellentétben a valódi érdeklődést mutatja meg az egyesület munkája iránt (*I. ábra*). Megvizsgálva a BKOE 1848 előtti levelező tagságának összetételét,²⁶ az alábbiakat mondhatjuk: a levelező tagok legnagyobb része (63 fő, 38 %) természetesen Magyarországról származott, az ország szinte minden régiójából, legyen az jelentősebb szabad királyi város,

²⁰ Mindkét orvosra rendszeresen hivatkoztak az *Orvosi Tár* cikkeiben, Skodától kivonatokat is olvastak fel a BKOE ülésein, pl. SOMKL I.1. 1840. márc. 1-i ülés jegyzőkönyve.

²¹ SOMKL I.1. 1838. június 2-i 18. ülés jegyzőkönyve, 3. pont., Mojsisovics ugyanakkor vendégként részt vett az ülésen; *Verhandlungen...*1842. 110.

²² A budapesti kir. orvosegyesület 1842-iki october 14-dikén tartott ülésének jegyzőkönyve. *Orvosi Tár* 1842. nov. 27. 338. Malfatti neve a SOMKL I.1 1839 körülre keltezett, de valószínűleg később, 1842 körül összeállított taglistáján is szerepel.

²³ *Verhandlungen...* 1842. 110.

²⁴ *Verhandlungen...* 1842. 109.; SALACZ 1938. 38.

²⁵ SCHOEPF-MÉREI például tartott előadást Bécsben (a dyscrasiáról, 1839. jún. 15.) és több alkalommal Pesten is (a gyermekkori agybántalmakról — 1846. máj. 15. és 30., jún. 15.; heveny tüdőbántalmakról — 1847. feb. 15.) *Verhandlungen...* 1842. 36. és 114.; *Geschichte der Gesellschaft der Ärzte...* 1938. 46.

²⁶ SOMKL I.1 jegyzőkönyvei és SALACZ 1938 alapján készített saját adatbázis, valamint az *Orvosi Tárban* megjelent tudósítások alapján.

mint Debrecen, Győr, Kassa, Pozsony, Sopron, Esztergom, Székesfehérvár, az érseki központ, Vác, vagy épp a népszerű fürdőhely, Balatonfüred. A magyarországiak és erdélyiek tették ki a levelezők felét, ebből is látszik, hogy a BKOE, noha elvileg a két testvérváros, Pest és Buda orvos-, sebész- és vegyészdoktorainak társulása volt, mégis eredményesen vált a hazai orvosi tudományos kommunikáció megkerülhetetlen fórumává. Az erdélyiek (20 fő, 12 %) kétharmada nem meglepő módon Erdély központjából, az 1775 óta az Orvos-Sebészképző Intézetnek is otthont adó Kolozsváron élt. Szintén kevésbé meglepő, hogy a magyarajkú területeket leszámítva a levelezők többsége bécsi illetőségű (és részben magyar kötődésű) volt (29 fő, 18 %), mint például HYRTL József (1811–1894), a GAW rendes- és a BKOE levelező tagja.²⁷ A Habsburg Birodalom egyéb városaival elhanyagolható, minimális a kapcsolat (így Prágából 2-, Lembergől 1 tag), s részben ezekben az esetekben is a magyar származás játszott kulcsszerepet, mint a Kolozsvárról elszakadt ezredorvos, JOVISICH Pál esetében, aki 1846-tól, immáron grazi orvosként lett a BKOE tagja.²⁸

A Habsburg Birodalmon túli német nyelvterületen élő levelező tagok viszonylag magas száma (16 fő, 10%) szintén kevésbé meglepő ismerve a magyar diákok német egyetemekre irányú peregrinációjának évszázados hagyományát, valamint a korabeli hazai orvostudomány alapvető németorientáltságát. Nem véletlen, hogy sikerült a nagy egyetemvárosokhoz utat találnia az egyesületnek, például Heidelbergbe, Halléba, Göttingenbe, Münchenbe, Tübingenbe, Würzburgba (1–1 fő). Bécs mellett a korszak másik jelentős közép-európai orvostudományi központjával, Berlinnel is sikeresnek mondható kapcsolatot alakítottak ki, hiszen 7 levelező tagot szereztek a porosz fővárosból, köztük olyan neves sebészeket, mint Johann Friedrich DIEFFENBACH (1792–1847) vagy Michael Benedict LESSING (1809–1884).²⁹ Itt jegyeznék meg, hogy a levelező tagok között feltűnően sok a sebész (azon belül a katonasebész vagy korábban hadseregben is tapasztalatot szerző sebészdoktor),³⁰ ami jelzi az egyesület modern gondolkodását, hiszen az

²⁷ *Verhandlungen...* 1842. 111.

²⁸ Salacznál levelező tagként szerepel, az Orvosi Társaság rendes tagok között sorolják fel. Mivel nem Pest-Budán élt, feltételezhetően az előbbi a helyes. Tisztújítás a budapesti orvosgyületemnél. *Orvosi Társaság*, 1846. okt. 25. 288.; SALACZ 1938. 41.

²⁹ 1843-tól, ill. 1846-tól. (Dieffenbachot 1843-ban és 1844-ben is „új levelező tagként” jegyezték be, Salacz az utóbbi évet tüntetni fel nevével.) A Dieffenbach-féle Zeitschrift für Medicin egyébként az első folyóiratok között rendelkezett az egyesülettel. SOMKL I.1 1843. okt. 14-i és 1844. okt. 14-15. ülés jegyzőkönyvei; SALACZ 1938. 39. és 41., 105.; RÁCZKEVY 2018. 137.

³⁰ A rendes tagoknak viszont alig ötöde rendelkezett sebészdoktori végzettséggel 1848 előtt (17 fő a 110-ból). Ennek egyik oka a korabeli képzés kettőssége (orvosdoktori – ún. alsóbb szintű sebészeti kurzusok: sebészmester / polgári sebész és szülész), amely mellett a sebészdoktori címet kiegészítésként lehetett megszerezni. Ez kapcsolatban áll a

orvostudományon belül a sebészet ezekben az évtizedekben kezdte megújulását, többek között a fent említett Dieffenbach munkásságának köszönhetően, a sebészetből kifejlődő speciális szakágak (így a szülészet, szemészet, fogászat, vagy akár a plasztikai sebészet) ekkoriban kezdenek egyre nagyobb önállóságot kivívni maguknak, korszakunk végén pedig az éter- és kloroformnarkózis bevezetése adott új lendületet a sebészetnek. A heidelbergi sebész- és szemészprofesszor, Joseph von CHELIUS (1794–1876) például, akinek sebészeti kézikönyvét magyarra is lefordították és a Pesti Egyetemen 1830/1–1847/8 között tankönyvként használták,³¹ 1843-tól, Dieffenbach-hal egyidőben szintén levelező tagja lett a BKOE-nek.

A német nyelvterületen túl Nyugat-Európában is sikerült kapcsolatokat kiépíteni. Párizsban majdnem annyi levelező tagot sikerült toborozniuk, mint Berlinben (6 fő), köztük Philippe RICORDOT (1800–1889), a bőr- és nemi betegségek specialistáját és a franciák népszerű sebészét, Alfred Armand Louis VELPEAU-t (1795–1867), akikre az *Orvosi Társaság* is számos esetben hivatkoztak.³² Ricordot minden bizonnyal JACOBOVICS Mór (1813–1897) ajánlotta be az egyesületbe: az alapítás idején aktív, majd Pestről Bécsbe, végül onnan visszaköltöző Jacobovics Mór ugyanis szintén a bőr- és nemi betegségekre specializálódott, 1839-ben Párizsban járt tanulmányúton és tudósítást is írt ugyanekkor a BKOE-nek azon orvosokról, akiket ott megismert.³³

Az egyesületnek a francia fővárosban is volt magyar kapcsolata: az 1836 óta ott élő, mikroszkópos vizsgálatokkal foglalkozó MANDL Lajos (1812–1881), akit még 1838-ban választottak meg külső tagnak Saphir Zsigmond ajánlására.³⁴ Az egyesület legtávolabbi kapcsolódási pontja Nagy Britanniában volt, Londonban és Edinburgh-ben két-két levelező taggal, köztük Henry HALFORD (1766–1844), a Royal College of Physicians elnöke, Benjamin Collins BRODIE (1783–1862), továbbá John THOMSON (1765–1846) orvos és sebészek.

másikkal, nevezetesen, hogy az egyesületbe csak doktori (orvos-, sebész- vagy vegyészdoktori) címmel lehetett bekerülni.

³¹ Az első két kötet fordítását BUGÁT Pál készítette (1836–1837), a harmadikat SMALKOVICS Mihály (1839), a negyediket KUN Tamás (1844). HÖGYES 1896. 120.

³² 1843-ban már levelező tagok.

³³ SOMKL I.1. 1839. máj. 11-i ülés jegyzőkönyve 5. pont. Jacobovicsot még 1838-ban felvették külsős tagnak, miután bejelentette külföldre költözését. Uo. 1838. márc. 10-i ülés jegyzőkönyve 6. pont. 1843-ban levelező tag, két évvel később rendes tag.

³⁴ SOMKL I.1. 1838. feb. 10-i és feb. 24-i és 1839. szept. 28-i ülések jegyzőkönyve, utóbbin személyesen is bemutatkozott Mandl. A később szintén Párizsban letelepedő Gruby Dávid (1810–1898) Mandlhoz hasonlóan mikroszkopikus vizsgálatokkal foglalkozott.

Terület	Fő	%
<i>Magyarország</i>	63	38
<i>Erdély</i>	20	12
<i>Bécs</i>	29	18
<i>Habsburg Birodalom egyéb városai</i>	6	4
<i>Német (egyetemi) városok</i>	16	10
<i>Franciaország</i>	6	4
<i>Nagy-Britannia</i>	4	2
<i>Egyéb hely</i>	20	12
Összesen	164	100

1. ábra. A Budapesti Királyi Orvosegyesület levelező tagjainak lakhely szerinti megoszlása 1848 előtt

Összegzés

A bécsi Gesellschaft der Ärzte in Wien és a Budapesti Király Orvosegyesület története egy időben kezdődött, mindkettő a szakmai továbbképzés, diskurzus lehetőségét tartotta szem előtt, azonban a kettő közti különbségek már a kezdetektől megmutatkoztak. Előbbi birodalomszinten fogta össze a különböző tartományok gyógyítóit, míg a pest-budaiak először városi szinten gondolkodtak, azonban rövid idő alatt a Habsburg Birodalmon belül a magyar nyelvű orvos-, sebész- és vegyészdoktorok közötti kapcsolódási ponttá alakultak át. Mindkét egyesületben a tagságot rendes — levelező — tiszteletbeli rangok szerint különböztették meg. Az 1842. évi taglisták alapján elmondhatjuk, hogy pár év alatt a Budapesti Királyi Orvosegyesületnek is sikerült birodalmi-, sőt európai szinten számon tartott szervezet létrehozniuk. A magyarországi és erdélyi tiszteletbeli és levelező tagok mellett a létszámokból egyértelmű Bécs dominanciája (tehát nem csak az egyetemeken működött a *conformatur*-elv), igaz, ez több esetben hasznosnak bizonyult a BKOE számára: a bécsi második orvosi iskola révén a korszak legmodernebb szemléletű orvosaival alakíthattak ki szorosabb kapcsolatot, amit erősítettek a Bécsben élő, s a Gesellschaft der Ärtzbe belépő magyarok, akik a Budapesti Királyi Orvosegyesület iránt is érdeklődtek. A magyar diákok évszázados peregrinációs hagyományai is szerepet játszhattak abban, hogy Bécsen túl nagynevű német egyetemek oktatóival sikerült kapcsolatba lépniük, sőt, ez jelentősebbnek tekinthető a Habsburg Birodalmon egyéb városaiénál. A korszak egyik európai „sebészeti centrumának” tekinthető Berlinből például

hét levelező tagot szerveztek be. Párizsból a magyar kötődésnek (emigrált orvosok), tanulmányutak során létesített személyes kapcsolatoknak köszönhetően lett releváns a levelező tagok száma. Meglepő, hogy az egyesület pár év alatt Nagy Britanniából is tudott professzorokat, sebészeket megnyerni a tagság felvételére. Összességében elmondható, hogy a Budapesti Királyi Orvosegyesület 1848 előtt, története első szakaszában, európai szinten — igaz, országonként más-más szorosságú — kapcsolati hálót tudott kialakítani.

Network of Contacts of Hungarian Medical and Scientific Societies in the Reform Era

Countless literature was written about medical and scientific societies, trade press in the Hungarian Reform Era (before 1848).³⁵ It is a well-known fact, that the national medical science before 1848 adjusted itself to the German system by all accounts, either in terms of the frames of the education (the Viennese model), or the professional, scientific issues, or the structure of the — by this time showing up new — scientific societies. The aim of my paper is the examination of two major topics, concerning this issue. First of all, how did this alignment appeared in certain medical societies, for example, in the election of honorary members, in the selection of foreign trade press, where did they sought relations beside the major centers (Vienna, Berlin), and why. It is also not a negligible aspect, what role did the international networks, which were formed by the memberships of these societies, played in the process, in which the relationship between Hungarian and Transylvanian scientific associations became even more relevant. Secondly, it is also the subject of my study, where from, which papers and based on what did the period trade press, especially the *Orvosi Tár* — which published mostly into Hungarian translated, foreign articles during its first era, between 1831 and 1833 — took over. Whom and based on what did these societies, especially the Royal Society of Medicine in Budapest, elect to an honorary member, and what kind of social capital indicated this, regarding to the national medical discourse. The same question arises in the case of the — much more bigger — membership of the Hungarian Royal Society of Natural Science. By the

³⁵ We mention non-exhaustive the jubilee annual of the Royal Society of Medicine in Budapest, edited by Pál SALACZ (Budapest, 1937), recently the summary of Katalin Kapronczay about the period trade press (A magyar orvosi szaksajtó- és könyvkiadás a reformkorban és a neoabszolútizmus korában (1831–1867). Budapest, 2004), and the summary by the author of these lines (A Budapesti Királyi Orvosegyesület a kezdetektől a forradalomig. Tanulmányok Budapest Múltjából 38. sz. 2013, 131–174.).

inquiry of these topics the role of medical, scientific circles in the Reform Era and their networks can be put in a broader – Central-European – context.

Keywords: scientific societies, doctors of medicine, surgeons, pharmacists, natural scientists, trade press, Reform Era

Levéltári forrás

Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár (SOMKL).
Testületi, szerves fondok. Budapesti Királyi Orvosegyesület iratai (I.1)

Nyomtatott források

RECHNITZ János: Az orvosi rend korviszonyairól s reform szükségéről. Orvosi Társaság, 1846. nov. 8. 305–313.

Verhandlungen der k.k. Gesellschaft der Aerzte zu Wien von Entstehung der Gesellschaft bis zum Schlusse des dritten Gesellschaftsjahres. Wien, 1842.

Irodalom

Geschichte der Gesellschaft der Ärzte in Wien, 1837–1937. Wien, 1938.

HÖGYES Endre dr.: *Emlékkönyv a Budapesti Királyi Magyar Tudomány Egyetem Orvosi Karának multjáról és jelenéről.* Budapest, 1896.

KAPRONCZAY Katalin: *A magyar orvosi szaksajtó- és könyvkiadás a reformkorban és a neoabszolutizmus korában (1831–1867).* Budapest, 2004.

KAPRONCZAY Katalin: *Orvosi művelődés és egészségügyi kultúra a XVIII. századi Magyarországon. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Levéltárának kiadványai 4.* Budapest, 2007.

KAPRONCZAY Károly – SZEMKEŐ Endre: A magyarországi orvostársaságok kialakulása és fejlődése a 19-20. században. *Orvostörténeti Közlemények* 25 (1979) 87–88. No. 1-2. 141–155.

KORBULY György: A Budapesti Királyi Orvosegyesület története (1837–1937). In: Salacz Pál (szerk.): *A Budapesti Királyi Orvosegyesület jubiláris évkönyve.* Budapest, 1938. 83–314.

RÁCZKEVY Edit: A Budapesti Királyi Orvosegyesület könyvtárának első külföldi folyóiratai 1837–1866 között. *Orvostörténeti Közlemények* 69 (2018) No. 1-4 (242–245) 135–154.

SALACZ Pál: *A Budapesti Királyi Orvosegyesületben 1837–1937. években elhangzott bemutatások és előadások jegyzéke.* Budapest, 1938.

SIMON Katalin: Mesterségből hivatás. Sebészmesterek és orvosdoktorok Magyarországon az egységes orvosi képzés bevezetéséig. *Korall: Társadalomtörténeti Folyóirat* 4 (2010) 77–102.

SIMON Katalin (2013a): A Budapesti Királyi Orvosegyesület a kezdetektől a forradalomig. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 38 (2013) 131–174.

SIMON Katalin (2013b): *Sebészet és sebészek Magyarországon 1686–1848. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Levéltárának kiadványai 5.* Budapest, 2013.

SIMON Katalin: „Vires unitae agunt”: Az egységesedés útján: orvosi professzionalizáció Magyarországon a 18-19. században. *Lege Artis Medicinae* 28:4-5 (2018) 240–250.

SZÖGI László: *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemlein. I. 1790–1850. Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban I.* Budapest – Szeged, 1994.